

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, ВІЙНА І МАЙБУТНЄ

Лекцію Незалежності у Львові цьогооріч виголосив Віталій Портников, публіцист, письменник, журналіст, член Українського ПЕНу, лауреат Шевченківської премії (2023). Подія відбулася з нагоди Дня Незалежності України 25 серпня на території Меморіалу Героїв Небесної Сотні у Львові. Її організував Інститут стратегії культури за підтримки Фондації ЗМІН та Львівської міської ради.

Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років у головній комуністичній газеті «Правда» з'явилася стаття її кореспондента в Україні під назвою «Якої України їм хочеться?». Їм – це нам з вами. Якої України нам хочеться? Звичайно, людина, яка писала цей текст, взагалі хотіла, щоб ніякої України не було. Щоб наша держава залишалась тією московською колонією, на яку вона була перетворена після Переяславської ради. І після більшовицької окупації українських земель у першій половині XX сторіччя. Але це дороговказне питання. Питання, на яке нам відповідати і відповідати – якої України нам хочеться? І, звичайно, кожна людина відповідає на це питання сама собі. Але нам потрібна узагальнююча думка, спільний погляд на те, яку Україну ми хочемо бачити у майбутньому – під час війни та після війни. Таку Україну, яка б могла жити, розвиватися, яка була б сильною, впевненою в собі країною у сім'ї європейських народів, у цивілізованому світі. Таку Україну, якою б ми всі пишалися і в майбутньому якої ми були б впевнені.

Отже, якої України насправді нам хочеться? Нам насамперед хочеться суверенної України. України, яка б сама вирішувала своє майбутнє. України, народ якої обирає свій власний шлях розвитку. Своєї союзи, своєю можливістю розвиватися на цій землі, де він живе. Якщо замислитись, весь той конфлікт, в епіцентрі якого ми є навіть не останні десять років, а можна сказати, останнє сторіччя (з часів Мазепи, з часів Петлюри, з часів Бандери), – це конфлікт пов'язаний з тим, що українському народові не дають можливості розвиватися так, як йому хочеться розвиватися, що українцям постійно намагаються довести, що їхній вільний вибір комусь заважає, що вони, щоб жити спокійно, не мають права власного цивілізаційного і національного голосу. І це одна з найбільш очевидних маніпуляцій, з якою український народ зустрічається впродовж усієї своєї історії. Я впевнений, і саме про це теперішня війна, що українці доведуть своє право самим обирати свій шлях у майбутньому. І доведуть: те, що відбувалося в минулому, було підготовкою саме до цієї вільної дороги.

Якої України нам хочеться? Я б сказав – української України. Це теж важливий момент, про який ми ніколи не маємо забувати. Україні для тих, хто вважає себе українцями. І це не про етнічність і не про віросповідання. Це про цивілізаційний вибір, який кожен, хто живе на цій землі, робить або відмовляється робити. Так-от, майбутня Україна має бути країною саме цього українського вибору. Нас постійно, і я це чую практично все своє свідоме життя, таврують якимись націоналістами. І я не дуже розумію, по-перше, чому націоналістом бути соромно? Чому, якщо ти націоналіст у будь-якому іншому народі, то це почесно, і націоналістичні партії виграють парламентські вибори в ба-

гатьох країнах світу – і це не є образою? А наші сусіди завжди використовували слово «націоналіст» як образу стосовно поглядів людей, які живуть на цій землі. Адже ти не маєш бути націоналістом в Україні. Націоналістом, виявляється, можна бути тільки десь у Москві.

Людина, яка бажає розмовляти своєю рідною мовою і бажає, щоб на землі, де вона живе, розмовляли тією мовою,

яка тут бриніла, можна сказати, сторіччями, – не націоналіст. Це звичайна, нормальна людина. Так в усіх країнах. У Польщі розмовляють польською, у Росії – російською, у Франції – французькою, в Італії – італійською. А чому тільки в нас ми не маємо права на те, щоб українська мова звучала на всіх вулицях міст і селищ цієї країни? Чому нам постійно потрібно доводити, що це нормальний стан речей? Чому нам дорікають, що ми націоналісти, тоді коли ми створюємо відсоткову норму для виконання творів українською мовою у власному телевізійному чи радіоэфірі? Адже насправді все мало б бути навпаки! Норми мало б бути для художніх творів іншими мовами. Мовами іноземців. Так буває в усіх цивілізованих країнах. Вони створюють спеціальні квоти для мов національних меншин, щоб ці меншини могли вільно розвиватися в країнах, де є національна і мовна більшість. І тільки в Україні для національної та мовної більшості запроваджували квоти і ми вважали це своїм величезним досягненням.

Українська Україна – це не просто країна, в якій люди розмовляють українською. Це країна, в якій люди насамперед пам'ятають, що таке українська історія. Упродовж сторіч українців переконували, що їхньої історії взагалі не існує. Що їхня історія – це частина історії інших народів та інших держав. Справа дійшла до того, що сусідня країна просто вкрала нашу історію, перед тим як вкрати українські землі! І українські діти у своїх школах змушені були вчити не історію України, а вкрадену в Україні історію Росії. Так ми жили впродовж багатьох десятиріч. Багато людей, які є тут, саме таку історію і вчили. І саме тому нам так важко повертатися до справжньої України, особливо на тих територіях, які сторіччями входили до складу Російської імперії – там, де свідомо заборонялося все українське.

Якої України ми хочемо? Ми хочемо України демократичної. Але демократія – це не просто можливість голосувати. Це вільні медіа, які контролюються не скоробагачками, а тими, хто дійсно вважає чесну інформацію для своїх співвітчизників і своїм покликанням, і своїм бізнесом, а не елементом захисту тих підприємств та ресурсів, які вони накопичили за перше десятиріччя української незалежності. Без чесних медієв не може бути ніякої демократії, тому що тоді громадянин голосує за того, кого він дійсно обирає своїм лідером, а за того, кого йому пропонують олігархи. І в українській історії вже було чимало прикладів, як переважна більшість населення робила суїцидальний вибір не тому, що вона була правильно поінформована, а тому, що вона була оброблена у правильному ключі для тих, хто намагався в незаконний спосіб зберегти владу та впливи у державі.

Демократія – це, до того ж, змагання концепцій, а не просто намагання проголосувати за того, хто тобі подобається: хто приємно виглядає на передвиборчому плакаті, хто може виступати з обіцянками, які ніколи не будуть втілені у життя. Для того щоб демократія дійсно почала існувати, нам з вами потрібне суспільство відповідальних громадян. Тобто громадян, які справді вкладають гроші в цю країну. Громадян, які зацікавлені у власному розвитку в цій країні, а не тому, що вони є частиною цієї економічної інфраструктури пострадянського типу, що була тут побудована і давала можливість розпоряджатися в цій країні не тим, хто працює в галузях нашої економіки, а тим, хто приватизував ці галузі в 90-ті роки минулого сторіччя. Демократія завжди спирається на відповідальних власників. І я дуже сподіваюся, що саме такою Україною й буде, бо ми хочемо України європейської. А це абсолютно інші стандарти поведінки: і поведінки владних структур, і поведінки тих, хто займається бізнесом, і поведінки тих, хто працює в економіці. Європейське суспільство – це суспільство сумлінних платників податків. Це не суспільство людей, які намагаються щось вирішити, щоб їхнє

життя відрізнялося від життя їхніх співвітчизників. Це насамперед суспільство солідарності.

От ми з вами досить часто бачимо, як наші співвітчизники проявляють цю солідарність у кризові моменти. І цим можна тільки пишатися: нашою волонтерською активністю, нашою готовністю збирати гроші на всі потреби нашої армії, нашою готовністю допомагати людям. Але якщо б ми були країною з цивілізованою економікою та країною, в якій чесно розподілялися б податки, всім цим займалося б не суспільство, а сама держава.

Мені досить часто українці нагадують людей, які самі створили корабель з численними дірками. І потім постійно намагаються заткнути ті дірки або власними грошима, або власними тілами. А нам з вами потрібен цілий корабель Україна, розумієте, – цілий. Який ніколи вже більше не потоне. У якому ми будемо відчувати себе безпечно. І це найголовніший момент, у якому ми з вами маємо бути впевнені. Це має бути очевидний результат цієї війни, в якій ми з вами зараз є і можемо знаходитись ще довгий час. Але цей час також має бути використаний для того, щоб ми з вами усвідомили, якою має бути Українська держава, як вона має функціонувати та розвиватися, як вона має бути близькою до кожного, хто є її громадянином. І ми з вами маємо усвідомлювати досить важливу річ, що Україна і українське – це вибір. Так було завжди, не тільки в часи цієї війни. Люди, які займалися українською культурою, обирали українське тому, що в них перед очима завжди був інший вибір.

Коли мені говорять про багатомовність і багатокультурність українських земель, мені нічого заперечити. На українських землях завжди були люди, які працювали для росіян та поляків, для угорців і німців, для кого завгодно. Але той, хто працював для українців, завжди знав: якщо він працюватиме для якогось іншого середовища, в наш з вами близький час, насамперед для російськомовного, йому буде набагато комфортніше жити, в нього не буде великих проблем, він буде мати набагато ширше, ніж українське, середовище – і географічно, і культурно, і політично. І я завжди про це нагадую, коли ми говоримо про той український світ, який нам належить побудувати. Кожен із тих, ким ми нині пишаємося в історії, міг зробити абсолютно інший цивілізаційний вибір – і прожити набагато більш комфортне життя.

Тарас Шевченко міг би бути просто видатним російським художником і публікувати російські твори у провідних часописах тодішньої імперії. Напевно, він не потрапив би у солдатчину, напевно, він прожив би довше життя, напевно, його портрети зараз можна було б побачити в російських художніх академіях. Але що було б з українцями, якщо б Тарас Шевченко зробив такий комфортний вибір? Виявилось, що його готовність створювати українську душу – це великою мірою була подорож на Голгофу. Але він зробив цей вибір, що робиться тільки з любові. Може, це навіть і не вибір, може, це покликання, від якого ти не можеш відмовитися. Але в будь-якому разі ми знаємо, що в кожного із цих людей, про яких я говорю, був свій варіант.

Іван Франком міг би бути видатним польським публіцистом або австрійським політиком, як було з багатьма його сучасниками в тодішньому Львові, у тодішній Галичині. Вони ставали депутатами і президентами міст. Вони писали польськомовні твори. Але що було б з українцями, якщо б Іван Франко зробив такий вибір? Як виглядала б сучасна Галичина і сучасна Україна, якщо б ми не мали Шевченка і Франка?

Ольга Кобилянська могла б стати німецькою балетристкою. Однак її вибір української літератури створив той образ Буковини, про який ми всі з вами прекрасно знаємо. Микола Лисенко міг би писати опери на російськомовні лібрето. Йому це пропонували композитори, які тепер у світі є набагато більш відомими, ніж він. І якщо б він зробив цей вибір, його опери ставили б на сценах найголовніших театрів Санкт-Петербурга і Москви. Але якщо б Лисенко зробив такий вибір, у нас не було б української опери.

Цей перелік можна продовжувати і продовжувати годинами. Тому я завжди прошу цінувати тих, хто саме вибрав Україну. Вибрав український світ як свій цивілізаційний орієнтир. Дав можливість всім нам із вами розвиватися та пишатися. Дав нам можливість зрозуміти, що ця країна існує не просто як територія, а як цивілізаційний проєкт. Як справжня земля, у мешканців якої спільні громадські, національні, культурні інтереси.

Врешті-решт я хочу вам нагадати, що людей, які сприймали Україну виключно як місце побудови добробуту, було достатньо і в дорадянський, і в радянський, і в пострадянський час. Франко про це писав: «Ти любиш Русь, як хліб і кусень сала».

Просто як територію, на якій можна збагатитися, на якій зручно збагачуватися, на якій можна вирішувати проблеми. Територію, на якій зручно обманювати людей, але Україна ж не про це.

У кожній країні люди хочуть жити краще. У кожній країні добробут є абсолютно нормальним моментом розвитку громадян – від Сполучених Штатів чи Канади і до європейських країн. Але ж насамперед людей об'єднують спільні цінності. Люди, які залишили Велику Британію і на хиткому кораблі попливли з Плімута до берегів нікому не відомої Америки, поспішали насамперед за релігійною свободою, за правом вірити так, як вони вважали за потрібне. Якщо б головним для них було просто отримати ще якусь ділянку землі там, де були неозорі простори майбутніх Сполучених Штатів, то я хочу вас запитати: а хто б нам тоді зараз допомагав? Хто постачав би нам зброю? Хто зупиняв би Росію? Так, можливо, не в таких темпах, як ми хотіли б, це очевидно, але все одно був би готовий витратити гроші своїх власних платників податків для того, щоб ми з вами вижили? Якщо б це просто було про багатство, про черговий хмарочос, про черговий будиночок з машиною, хіба американське суспільство було б таким, яким ми його знаємо? Ні, не було б. Так і з європейськими країнами. Люди готові були жертвувати собою та своїм майбутнім заради того, щоб їхні країни повставали з попелу навіть тоді, коли, здавалося б, уже нічого не могло відродити їх з історії.

Наші сусіди – поляки піднімалися на повстання навіть тоді, коли їхня територія була розділена між кількома імперіями, і ці імперії разом готові були боротися з їхніми національними змаганнями. А хіба зі самими українцями було не так? Хіба чимало було на цій території повстань, які здавалися безнадійними, але викарбовували український дух? І хіба ці повстання були виключно за землю, за можливість збагатитися, за можливість побудувати більш заможне майбутнє? Ні, це насамперед було про гідність. А гідність – це ще й можливість залишатися українцем тоді, коли, здавалося б, весь світ проти цього, весь світ тобі в цьому відмовляє. Коли це почалося? В одному з літописів Київської Русі тисяча років тому, коли повідомляли про смерть одного з князів переяславських, писали, що вся Україна в горі по ньому. Це перший спогад слова «Україна» в історії нашої майбутньої держави.

Тисяча років тому та земля, яка була Києвом, яка була Переяславом, яка була Черніговом, уже сприймалася сучасниками як Україна. А чому? А тому, що, на відміну від усіх оточуючих земель, це була країна. Це був центр державності. Це був центр, де плекалася майбутня нація. Так давно, що ми навіть собі й не уявляємо. І так давно, що від нас це завжди приховували. І наші сусіди завжди пояснювали: «Ну що ви хочете? Україна – це просто тому, що це наша околиця». Ні, вибачте, це ви – наша околиця. А це центр – був, є і буде. А чому це центр? Тому що це була земля, в якій культура дискусій завжди була частиною розвитку.

У Києві і ще не знищеному Москову Великому Новгороді, у Чернігові і Переяславі люди збиралися на віче й готові були висловити свою думку князям у той час, коли в усій середньовічній Європі ця традиція давно вже була втрачена і замінена повним правом суверена. Ми згадуємо про англійську Хартію вольностей як про найвище досягнення цивілізації, як домовленість між дворянами і королем, що обмежувала свавілля королівської влади, але це вже було після того, як сама Київська Русь, котра згодом стала Україною, почала втрачати свою вічеву традицію. Саме ця традиція дала можливість землям Київської Русі розвиватися. Саме тому потім на цих землях з'явилася державність, у якій українці були учасниками і яка також мала на увазі обмін думками та позиціями між тими, хто цією державністю переймався.

Державність Великого князівства Литовського і навіть державність Корони (Королівства Польського, – ред.) завжди були такими, де були можливості для дискусії між суспільством і владою, між сувереном і тими, хто визначав майбутній розвиток країни. А що було у тих наших сусідів, які зараз намагаються нас знищити? Із перших днів колонізації півночі Русі, з перших днів ство-

рення Володимиро-Суздальського князівства, яке згодом стало Московським князівством, а згодом – Московським царством, а згодом – Російською імперією, а згодом – Радянським Союзом, а тоді – Російською Федерацією... Що там було з перших років розвитку цієї землі? Диктатура. Людина, яка, по суті, створила державність Володимиро-Суздаля, а значить і Москви, що була прикордонною фортецею в цьому князівстві, – Андрій Боголюбський був диктатором, вбитим своїми власними підданими, які втомилася від його диктатури і які кинули його тіло просто на з'їдання собакам. І тільки тому, що знайшлася в цьому князівстві якась випадкова людина з Києва, того князя достойно поховали, бо цей княгиня – це теж розповідають давньоруські літописи – вважав, що потрібно ставитися з повагою до інституції влади. А там, на цих землях, було дуже просто: поки ти пан, ми тобі підкоряємося і робимо все, що тобі заманеться, але як тільки ми тебе вбиваємо чи позбуваємося, то хай собаки тебе їдять. Це така державність – державність хололів, які мріють про помсту, а не державність вільних людей.

І тому завжди виникає питання «Як нам співіснувати на кордонах з такою державністю, де диктатура і рабство давно вже стали символами?». І тут знову-таки мені доводиться відповідати на питання «А якої України нам хочеться?». А нам хочеться України, в якій ми взагалі б не згадували про Росію. Я і досі весь час чую від своїх співвітчизників, що ситуація з російсько-українською війною і майбутнім України зміниться саме тоді, коли зміниться Росія: розпадеться, помре Путін, а може, там взагалі буде демократія.

Звичайно, набагато краще мати сусіда, який не обстрілює тебе з ракет, ніж сусіда, який в будь-який момент хоче тебе знищити. Але не може український народ усю свою історію залежати від того, що відбудеться в Росії. Усі принципові рішення українського народу впродовж усієї його новітньої історії, впродовж принаймні XX і XXI сторіч завжди були реакцією на те, що відбувається у росіян.

Лютнева революція 1917 року – проголошуємо автономію Української Народної Республіки. Жовтневий переворот у Петрограді в 1917 році – оголошуємо незалежність Української Народної Республіки. Російська Федерація ухвалює декларацію про свій державний суверенітет – ну і Верховна Рада України ухвалює декларацію про свій державний суверенітет. Російське керівництво оголошує, що воно перемогло союзний центр і тепер головною постантєю в Москві буде президент Російської Федерації – ну і український парламент ухвалює Акт про незалежність.

Путін вирішує, що він може напасти на нас й анексувати Крим, почати війну на Донбасі – і велика кількість наших співвітчизників розуміє, що нам потрібна декомунізація, посилення армії, власне самостійне життя. Росія починає велику війну з нами – і велика кількість наших співвітчизників переходить з російської мови на українську. І вважає, що їм не потрібні більше пам'ятники Пушкіну в кожному міському парку. Путін не збирається зупинити війну – Верховна Рада України врешті-решт ухвалює рішення, що в Україні не має бути церков із центром у Москві.

Ну скільки можна, скажіть, будь ласка? Скільки можна жити в ситуації цієї вічної залежності? Ні, нам потрібно, як нашим сусідам на Заході, – жити так, щоб ми цікавилися тим, як розвивається Російська Федерація, виключно як туристи.

Демократія – прекрасно. Знову диктатура – співчуваємо. З'їли один одного – дивуємося. Запустили супутник у космос – великий науковий потенціал. Але нас це не обходить. У нас власна мова, власна історія, власні рішення, власні супутники. Нам потрібна така країна, яка більше б не боялася нападу з боку Росії і яка ухвалювала б рішення про своє майбутнє, не звертаючи уваги на ті процеси, які відбуваються в державі, до складу якої наші території входили так довго. Ми маємо залежати від власних можливостей, а не від того, як зміниться російська історія.

І для цього, звичайно, – я говорю про це роками, але, мені здається, останні два з половиною роки більш активно – ми обов'язково маємо переконати наших союзників на Заході, що наше місце у Північноатлантичному Союзі. Ціна загарбання наших земель для Москви має стати настільки високою, що вона від цієї амбіції має відмовитися раз і назавжди. Це і є головний сенс цієї війни, в якій ми зараз з вами живемо. Так, коли наші

війська тримають фронт на сході, коли наші війська заходять на так звану суверенну територію Російської Федерації, коли громадяни живуть тут, в Україні, в атмосфері повітряних тривог, польотів безпілотників, інфраструктурних проблем, економічної кризи, ми це робимо саме тому, що віримо: ми маємо отримати надійний захист. Ми на цей надійний захист заслуговуємо, тому що ми великою мірою перша країна в Європі у XXI сторіччя, яка ціною життя власних громадян захищає ті принципи міжнародного права, котрі були встановлені після Другої світової війни: непорушність кордонів, повага до людського життя, здатність вирішувати проблеми між країнами не шляхом війни, а шляхом дипломатії, перемовин. Усе те, що сучасна Росія розпотнала. І чому тоді, скажіть, ми маємо знаходитися між тим світом, який цих правил дотримується, і цією країною, яка на ці правила плює? Це не риторичне запитання, це запитання, яке наші політики, наші дипломати, представники нашого громадянського суспільства, наші журналісти мають постійно ставити нашим друзям на Заході.

Чому Україна має фактично одна (якщо говорити не про зброю, не про гроші, а про людей, адже люди є найбільш цінним об'єктом) обстоювати всі ці цінності, які є для нас спільними? Тільки тому, що західні країни побоюються загрози Третью світової війни? Але якщо ви не здатні захистити свої цінності, і про це говорять, до речі, досвід всіх світових конфліктів, світова війна обов'язково починається.

Західні політики наприкінці 1930-х років неймовірно боялися повторення Першої світової війни. Укладали якісь домовленості з Гітлером, укладали якісь домовленості зі Сталіним, шукали союзи, думали, як так укласти діалог, щоб нова війна не почалася. Ну і що? До чого в принципі вони, вибачте, «добазарились» із Гітлером і Сталіним? Що гітлерівська армія прийшла до Варшави, а радянська – до Львова. І почалася Друга світова війна. Усе те великою мірою – якщо говорити саме про конкуренцію цінностей – продовжується й сьогодні. І я впевнений, що саме від того, як закінчиться російсько-українська війна, і буде залежати те, як виглядатиме світ майбутнього. І це не якась мегаломанія і не бажання помістити Україну в центр світової політики. Ви знаєте, що я якраз ніколи не займаюся такими риторичними прийомми. Це просто холодна констатація фактів: якщо демократичний світ не зможе довести, що він здатний захистити власні цінності і ті країни, які вибирають демократію та свій розвиток, він відтак доведе силу диктатур і посилить їхні амбіції і в Європі, і в Азії, і на всіх континентах.

Ми з вами прекрасно розуміємо, що Росія, яка б могла розчавити Україну, на Україні б не зупинилася. Вона обов'язково намагалася б створити так званий Радянський Союз у кордонах 1991 року, а найголовніше – вона могла б перелякати Європу так, що самі європейці голосували б за політиків, які обіцяли б їм обов'язково домовитися з Путіним. І така Європа, до речі, може виникнути, це може виникнути, якщо ми програємо цю війну. І це буде не Європа 30-х років XXI сторіччя – це буде Європа 30-х років XX сторіччя. Ми повернемося на 100 років назад. Історія просто піде назад. Так буває, так неодноразово було в історії людства, коли історія йшла назад, і так швидко, що ніхто навіть не міг зрозуміти, що відбувається.

А що буде, якщо Україна виграє, зможе захистити свій суверенітет, стане членом НАТО та Європейського Союзу? Якщо цивілізований світ примусить Росію припинити війну – ми будемо жити у світі торжества демократії. У світі, де паралелі між розвитком і демократією будуть очевидними. У світі, де амбіції диктатур будуть фактично поставлені на нуль. І не тільки Путін вже не буде намагатися кудись полізти і шось ще завоювати, але й Сі Цзіньпін перестане мріяти про те, що він зможе військовим шляхом знищити демократію на Тайвані. Й іранські аятоли не будуть думати, що вони знищать Ізраїль і створять можливість нової війни на Близькому Сході. Усі будуть усвідомлювати, що атака на демократію призводить до зворотного результату.

І ось це вибір між світами. У якому світі ми в результаті хочемо жити? У світі демократичного розвитку 30-х років XXI сторіччя? Чи у світі популізму, угодовства з Росією, праворадикальних диктатур 30-х років XX-го? Хочемо ми назад, чи хочемо вперед? А саме від цього й залежить розвиток цивілізованого світу як такого. І саме із цим пов'язана доля й тих, хто допомагає

нам сьогодні у війні, а не тільки наша доля. Тому я впевнено кажу: від того, як закінчиться війна в Україні, залежатиме майбутнє всієї Європи і навіть Північної Америки, сила Європи та Північної Америки, здатність демократії захищатися. Може, ви пам'ятаєте, що з лютого 2022 року я говорив і писав, що якщо не вдасться зупинити війну в Україні й не вдасться зупинити Росію, ця війна обов'язково глобалізується. Я навіть називав конкретні міста, які будуть бомбардовані після українських міст. Я говорив, що та трагедія, яку переживає Харків чи Маріуполь, завтра може повторитися в Кір'ят-Шмоні та Метулі. Мої читачі в Ізраїлі мені не вірили, але тепер вірять, тому що ці міста перебувають в епіцентрі ракетних обстрілів. І сьогодні це був масований ракетний обстріл. А я говорив про це в лютому-березні 2022 року. І зараз повторюю ще раз: якщо ця війна не завершиться, вона буде ще більше і більше глобалізуватися, і буде ще більше й більше війн, тому що така логіка протистояння демократії і диктатур.

Я неодноразово цитував текст, який написала тодішня спікерка Палати представників американського Конгресу Нансі Пелосі, прилетівши на Тайвань (у серпні 2022-го, – ред.), що вона вважає: вона в епіцентрі конфліктів між демократіями та диктатурами. І це сутність того, що відбувається. І саме тому це глобалізується і стає досить серйозним викликом для того світу, в якому ми живемо. Тому зупинити цю війну російською поразкою, українською перемогою – це не тільки наша справа. З 2022 року я говорив: якщо ця війна буде продовжуватися, вона обов'язково прийде на територію самої Росії. І теж до цього всі ставилися скептично, казали, що такого не може бути. Україна не може воювати на російській території. Президент США говорив, що він не хоче, щоб війна прийшла на територію Росії, щоб росіяни страждали від війни. А тепер уже більше не говорить. А тепер уже на території Курської області Російської Федерації воюють західною зброєю. Тепер по території Курської області Російської Федерації їздять німецькі леопарди, і жодний німецький політик не говорить: «Mein Gott! Такого не може бути після Другої світової війни». Виявляється, може.

У цьому логіка довгого конфлікту. Але ми не просто заручники цього конфлікту, ми його учасники. І маємо сказати світові, сказати всім тим, хто думає про майбутнє сучасного світу, що це не просто наша війна, як багато хто продовжує вважати. Це спільна війна, від результатів якої залежить виживання всіх тих, хто хотів би жити в демократичному цивілізованому світі, хто хотів би мати права, хто хотів би, щоб на його життя не зазіхали ті, для кого сама цінність життя є мізерною. Адже в диктатурах цінність життя завжди є мізерною. Цінним є життя тільки однієї людини, яка перебуває на горі диктатури, всі інші – це просто матеріал. Так, з когось завжди має початися.

Врешті-решт ми з вами в місті, з якого починалася українська свобода у 80-90-ті роки минулого сторіччя. Ви про це прекрасно пам'ятаєте. Люди з інших регіонів України приїздили тоді до Львова дихати ось цим повітрям української свободи. Бачити людей, які ще пам'ятали, як взагалі може виглядати вільне суспільство, й голосували за ті політичні сили, які обстоювали ідею вільного суспільства, тоді, як більшість наших співвітчизників голосували за комуністичну партію України. Чути на вулицях українську мову. Як же взагалі так може бути, що на вулицях великого міста розмовляють українською мовою? «Наверно, они не умеют иначе». Усе це ви добре пам'ятаєте. Це був початок.

І в мене завжди питання, на яке я маю чітку відповідь. А що було б з Україною, якщо б не було цього початку? Якщо б не було Галичини, яка готова була нагадувати українцям про те, що вони українці, і що вони вільні українці, і що вони україномовні українці? Що тоді було б з нашою історією і з нашою державою? Я скажу вам, що було б. Була б Білорусь. От і все, що було б. І ми про це завжди маємо пам'ятати. Якщо б у нас в державі не було б території, яка розуміла, що таке Україна і що таке свобода тоді, коли більшість людей, які жили в Українській РСР, цього не усвідомлювали, ми могли б прожити абсолютно інше життя. Взагалі, це така, я б сказав, фатальна помилка Сталіна. Латвія, Литва, Естонія, Галічина. Ну, хай перевернеться ще кілька разів у гробі, він же там забальзамований лежить, так що може перевертатися.

Але до чого я про все це нагадую? Адже завжди боротьба за свободу починається із чогось навіть в безнадійній ситуації. Львів'яни вірили в цю свободу навіть тоді, коли за синьо-жовтий значок тебе виганяли зі зали засідань Верховної Ради України, пам'ятаєте? Просто виганяли. Львів'яни вірили в ту свободу, коли на території Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей не було референдуму про оновлений союз, а більшість громадян Української РСР проголосували за цей оновлений союз, сподіваючись, напевно, що це буде якась нова держава, де вони зможуть знайти своє місце разом із російським народом. А дзуськи, не знайшли. І тепер, напевно, вже розуміють чому.

Так і зараз. Може, ця боротьба за свободу в тому світі, в якому ми живемо, може, ця боротьба проти диктатур й усвідомлення, наскільки вони є небезпечними, починається саме з України? З готовності українського народу боротися, терпіти, знаходити нестандартні рішення? І, може, потім в історії цей період якраз і буде пов'язаний із розумінням того, що саме з України все це почалося. І так у майбутньому хтось обов'язково запитав на такій самій зустрічі, але не в Україні: «А скажіть, будь ласка, а що було б, якщо б Україна піддалася? Якщо б вона погодилася на російські умови? Якщо б вирішила жити за російським планом майбутнього? Що б було з усіма нами?». Ні, це запитання не прозвучить з однієї простої причини: у диктатурах не ставлять запитань.

А якщо б Україна піддалася, це було б першим кроком до поразки демократії в усьому цивілізованому світі. А тепер я абсолютно впевнений, що цієї поразки не буде. І тому я щиро пишаюся всіма тими людьми, які були готові захистити Україну і у 2014 році, і у 2022-му. Я пишаюся людьми, які відчували себе українським народом. Людськи досить часто різного етнічного походження, різного віросповідання. Людськи, які по-різному дивляться на Україну і в яких різний образ України, бо він різний у Львові, у Києві, у Полтаві, у Харкові, у Чернігові, в Ужгороді. А саме із цих різних образів і виникає та Україна, за яку люди готові боротися, за яку вони готові вмирати, яку не хочуть залишати.

Упродовж останніх 33 років багато подій в історії України, в її житті, мене, чесно кажучи, дивували. Якісь події дивували позитивно. Я пам'ятаю ентузіазм Майданів. Я пам'ятаю людей, які, як ріка, стікалися на майдани, щоб їх не розганяли. Я пам'ятаю черги в магазини зброї, у ТЦК тут, у Львові, та в інших містах України в перші дні повномасштабної війни. Пам'ятаю багато подій, які мене відверто дивували. І на виборах, і коли суспільство дивним чином реагувало на виклик. Але разом із цим, на відміну від Володимира Путіна, я хочу вам сказати одну важливу річ: поки що все йде за моїм планом. За тим планом, який я собі накреслив 24 серпня 1991 року, коли я побачив на табло цифри голосування за Незалежність. І я повірив, хоча ми всі не були готові, що це відбудеться так швидко, що Україна буде розвиватися, що Україна буде змінюватися, що Україна буде європейською державою. Найголовніше – я повірив тоді, що українці стануть українцями. Хоча в це не просто було повірити, але я повірив. І так воно відбувалось, відбувається і буде відбуватися за нашої з вами участі і на наших з вами очах. Слава Україні!

Текст підготували Ірина Панчишин, Ірина Шутка

